

Створення фахових об'єднань як фактор розвитку децентралізації вищої освіти України

Вінницький національний технічний університет

Анотація. В дослідженні обґрунтовується необхідність активізації процесів децентралізації в вищій освіті як стратегічного напрямку інноваційного розвитку України. Запропонована концепція створення фахових об'єднань в системі вищої освіти як важливого елементу децентралізації.

Ключові слова: вища освіта, децентралізація, управління, фахові об'єднання, автономія.

Creation of professional associations as factor of development of decentralization of higher education of Ukraine

Abstract: In research the necessity of activation of processes of decentralization is grounded for higher education as strategic direction of innovative development of Ukraine. Offered conception of creation of professional associations in the system of higher education as an important element of decentralization.

Keywords: higher education, decentralization, management, professional associations, autonomy.

Актуальність дослідження викликана необхідністю прискорення процесів інтеграції України до перспективного європейського освітнього простору, модернізації та децентралізації управління системи вищої освіти в нашій країні. За словами Президента України П. Порошенка [1], освіта є пріоритетом номер один після обороноздатності, а децентралізація дає можливість забезпечити її стратегічний, інноваційний розвиток. Цю думку поділяє міністр освіти і науки України С. Квіт, який основною логікою проведення сучасної реформи освіти вважає децентралізацію і дерегуляцію в сфері освіти [2], у тому числі через забезпечення академічної автономії навчальних закладів; рівний доступ до освіти, включаючи оптимізацію мережі, зміцнення інфраструктури; ефективність управління та використання коштів, включаючи фінансову та організаційну автономію навчальних закладів тощо. Як вважає П. Полянський, децентралізація є пріоритетом в освітній політиці України [3], зокрема, на ній побудована нова концепція професійної освіти в Україні. Крім того, принцип децентралізації закладається в проект Концепції розвитку освіти на 2015–2025 роки, а також в проекти законів «Про освіту» і «Про професійну освіту». Л. Юрчук в дослідженні [4] наголошує на необхідності поетапної децентралізації управління освітньою системою, а фахівці Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України вважають, що необхідність розширення автономії українських ВНЗ не викликає сумнівів ні у державних структур, ні у громадськості [5].

У країнах Європейського Союзу історично склалися різні моделі управління освітою. Однак, варто зазначити, що останнім часом, відбуваються процеси децентралізації навіть у країнах із традиційно сильно централізованим управлінням, дедалі більше повноважень передається на місцевий рівень. Тому Україна має переймати найбільш прогресивний досвід цих країн в напрямку модернізації вищої освіти на засадах децентралізації, під якою в широкому значенні розуміють процес розширення і зміцнення прав і повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів [6].

Загальновідомо, що нині в системі освіти існує три рівні державного управління: національний рівень – Міністерство освіти і науки України; регіональний рівень – управління освіти областей України; районний рівень – органи місцевих державних адміністрацій, районні відділи освіти. Як і в радянські часи, відповідальність за надання освіти в Україні розподілена між різними державними, регіональними та муніципальними суб'єктами. Тому на сьогодні нарізла необхідність в

розмежуванні завдань і функцій, за якого більшість із них має передаватись з найвищого рівня до спеціальних фахових об'єднань в системі вищої освіти, що розглядається в даній тезі як новизна.

Держава як єдиний засновник організації професійного самоврядування (ОПС) закріплює у законі або статуті, на підставі яких створюється і діє така організація, чіткі процедури прийняття рішень органами ОПС, що не можуть змінюватись членами організації. Це є гарантією того, що управління у професії, де існує ОПС, здійснюватиметься на засадах, які мінімізують авторитарну та корупційну складові при прийнятті рішень. Завдяки прозорим, недискримінаційним правилам внутрішньо-професійного життя та врядування в ньому кожен із членів професії прямо або опосередковано (через обрання органи ОПС) має змогу долучитися до формування позиції організації щодо питань компетенції самоврядної організації. Таким чином, засновуючи публічно-правову організацію, куди входять усі без винятку носії однієї професії, та встановлюючи процедури прийняття ними рішень, держава створює умови виконання її функцій з управління в професії силами членів такої професії та їхнім коштом. Тобто без бюджетних витрат на управління, яке до того ж здійснюється демократично, прозоро, некорупційно та під наглядом держави.

З досвіду європейських країн відомо, що діяльність ОПС спрямовується переважно на досягнення та вирішення таких цілей і завдань [7]: сприяння організації професійної діяльності, зокрема через участь ОПС в процедурах допуску до професії (ліцензуванні) та вилучення з професії (дискваліфікації); підвищення професійного рівня членів професії, а також сприяння підготовці осіб, котрі претендують на право займатися такою діяльністю; підвищення рівня матеріальної відповідальності членів професії перед суспільством і конкретними споживачами (створення фонду відшкодування); представництво інтересів професії та надання інформації про діяльність ОПС і розвиток міжнародних зв'язків, обмін досвідом з іноземними ОПС.

В основі розвитку системи ОПС в освітній сфері може бути організація фахових об'єднань. Так, згідно з Проектом Закону України «Про фахові саморегулювні і самоврядні об'єднання» (який станом на 01.02.2016 року, на жаль, досить не прийнятий) під фаховим об'єднанням розуміють громадське об'єднання, що створюється шляхом самоорганізації фізичних та/або юридичних осіб з метою реалізації спільних інтересів, впровадження засад саморегулювання та/або професійного самоврядування у визначеній професії, сфері діяльності чи галузі відповідно до статуту об'єднання. Під професійним самоврядуванням розуміється гарантоване державою право і реальна здатність певної професійної групи мати власне самоврядне фахове об'єднання і здійснювати делеговані повноваження в межах, визначених законодавством [8].

На відміну від України, у більшості європейських держав з високим рівнем розвитку економіки, демократії й громадянського суспільства (наприклад, у Австрії, Великобританії, Голландії, Данії, Італії, Німеччині, Польщі, Франції) фахові саморегулювні і самоврядні об'єднання посіли належне їм місце та відіграють важливе значення в регулюванні професійної діяльності, бізнес-середовища, створенні стандартів діяльності для відповідних професій, галузей чи сфер діяльності тощо, а їх діяльність законодавчо врегульована, прозора й прогнозована. У ринкових умовах фахові об'єднання вважаються одним із ефективних інструментів цивілізованого самоврядування й саморегулювання професій, галузей та сфер діяльності. Участь у таких організаціях забезпечує підвищення довіри споживачів до учасників об'єднання, до послуг, які вони виробляють (здійснюють, видають), до відповідних професій чи професіоналів. Членство у фахових об'єднаннях передбачає та зумовлює дотримання високого професіоналізму, правил цивілізованої конкуренції, виконання правових вимог щодо вироблення та реалізації продукції, послуг є певною мірою, позитивною ознакою для органів контролю.

Так основними функціями фахових об'єднань в сфері вищої освіти можуть бути: розробка, затвердження та контроль за дотриманням стандартів діяльності в освітній діяльності; сертифікація та/або атестація фахівців в освітній діяльності на відповідність стандартам діяльності; розробка та затвердження кваліфікаційних вимог до фахівців; проведення кваліфікаційних іспитів та сертифікація фахівців освітньої діяльності; участь у роботі комісії з акредитації навчальних закладів на право підготовки фахівців відповідної професії, спеціальності; акредитація навчальних закладів на право підготовки фахівців відповідної професії, спеціальності; участь у роботі комісії зі складання державних кваліфікаційних іспитів та захисту випускних робіт; підготовка освітніх програм та проведення кваліфікаційних іспитів для фахівців певної професії, спеціальності тощо.

Отже, поява нових функцій суттєво змінює статус фахових об'єднань в освітній сфері, так функції стандартизації сфери освітньої діяльності частково або повністю переходять до фахових

об'єднань, така децентралізація державного управління нарешті дозволить вирішити комплекс важливих і болючих для ринку праці питань, а саме: усуне дисбаланс між попитом та пропозицією на робочу силу, дозволить більш швидко оновлювати знання відповідно до новітніх світових тенденцій та до потреб реальної економіки (виробництва) тощо. Якість освіти підвищиться за рахунок об'єктивності оцінки навчальних закладів та самих викладачів через сувору процедуру атестації. Розширюються можливості освітньої галузі в розгляді, коригуванні нормативно-правових актів. Покращиться взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Важливим моментом, який дійсно може покращити ситуацію в освітній діяльності, особливо в вищій освіті, є розробка, впровадження та дотримання Етичного кодексу, де мають бути висвітлені взаємовідносини між всіма суб'єктами освітньої діяльності. Принцип гласності дозволить періодично проводити незалежний аудит (оцінку, визначення рейтингу) діяльності навчальних закладів і оприлюднювати результати на веб-сайті та у засобах масової інформації. Важливим моментом є обрання органів управління фахового об'єднання, що забезпечить дотримання керівними органами прозорих і демократичних умов свого формування та діяльності об'єднання.

Таким чином, важливим напрямом покращення якості системи управління вищої освіти є, на нашу думку, її децентралізація, тобто удосконалення існуючої моделі управління з наданням права частини важливих (ключових) важелів впливу професійним об'єднанням, а відповідно і розширення автономії навчальних закладів через створення організації професійного самоврядування в вищих навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Якою буде реформа освіти в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hvylyya.net>.
2. С. Квіт. Реформи в освіті направлені на дерегуляцію та децентралізацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua).
3. Реформа професійної освіти в Україні реалізовуватиметься на принципі децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.kmu.gov.ua/control/publish/article](http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article).
4. Юрчук Л. Тенденції децентралізації управління освітою в Україні. Вісник Національної академії державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-36.pdf>.
5. Автоматизація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/>
6. Роман В. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект / В. Роман // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 7.
7. Слюсаревський М. Самодіяльне регулювання чи професійне самоврядування ? / М. Слюсаревський // Дзеркало тижня. – 2010. – № 34. – С. 11–12.
8. Проект Закону України «Про фахові саморегулювні і самоврядні об'єднання. – Режим доступу: [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

Заюков Іван Вікторович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри БЖД, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, Zivan@i.ua.

Віштак Інна Вікторівна, кандидат технічних наук, асистент кафедри БЖД, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, inna.vishtak@rambler.ru.

Zayukov Ivan Victorovich, candidate of economic sciences, associate professor, associate professor of department SLA, Vinnitsa national technical university, Vinnitsa, Zivan@i.ua.

Vishtak Inna Victorivna, candidate of engineering sciences, assistant of department SLA, Vinnitsa national technical university, Vinnitsa, inna.vishtak@rambler.ru.